

**Муртіщева А. О.,**  
*кандидат юридичних наук,  
асистент кафедри державного будівництва  
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;  
науковий співробітник  
Науково-дослідного інституту державного будівництва  
та місцевого самоврядування  
Національної академії правових наук України  
м. Харків, Україна*

### **РОЛЬ ВЧЕННЯ АКАДЕМІКА ВЕРНАДСЬКОГО В СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Ім'я видатного науковця, Володимира Івановича Вернадського, передусім пов'язане із розробкою теорії біосфери та ноосфери, становленням геохімії та біогеохімії, заснуванням Національної академії наук України. Проте Володимир Іванович був не тільки видатним природознавцем, але й філософом та мислителем, наукова думка якого сягала далеко за межі однієї наукової галузі. Саме тому наукова спадщина академіка Вернадського має значення для розвитку не тільки природничих наук, але для такої галузі науки як правознавство.

Один із етапів наукової творчості В. І. Вернадського припадає на початок ХХ ст. – період складних і драматичних подій революції та розпаду однієї із могутніх світових імперій, до складу якої входила значна частина українських земель. В цей час вчений, серед інших тем, намагається оцінити політичні та суспільні події, а також сформулювати наукові рекомендації по організації публічної влади. Окремі наукові праці Володимира Івановича стосувалися розвитку інститутів громадянського суспільства, до яких традиційно в літературі відносять такий специфічний публічний інститут, як місцеве самоврядування [2, с. 158]. В межах цієї роботи вважаємо доцільним розглянути такі праці як «Про автономію» та «Про організацію місцевої влади».

У статті «Про автономію»<sup>1</sup> В. І. Вернадський відзначив ряд важливих аспектів для організації влади на місцях:

---

<sup>1</sup> Праця була опублікована у № 4 газети «Свободный народ» від 04 червня 1917 р. під псевдонімом «Володарь».

1) важливість автономії в державі, де мешкає багато «народів та племен», які відрізняються умовами життя. Науковець акцентував, що неможливо народами, що живуть в різних умовах, управляти згори, навіть сформованими у демократичних спосіб органами. Місцевим же органам влади має бути надана свобода управляти місцевим життям;

2) межі законодавчих повноважень виборних органів на місцях мають бути «значно вужчими, ніж межі законодавства парламенту» [1, с. 230].

Попри те, що розширення місцевої автономії та збільшення меж законодавчих повноважень місцевих представницьких органів Вернадський розглядав як передумову формування федерації [1, с. 230], вважаємо, що зазначені тези мають значення і для формування інституту місцевого самоврядування та регіонального розвитку сучасної унітарної держави, якою сьогодні є Україна. Адже врахування специфіки розвитку регіонів, а також визначення предметів відання органів місцевого самоврядування (принагідно зауважимо, що у розглядуваній праці академіком Вернадським фактично був сформульований прообраз категорії «питання місцевого значення») і на сьогодні залишаються невирішеними проблемами організації публічної влади.

Не менш важливою в контексті обраної теми є стаття «Про організацію місцевої влади»<sup>2</sup>, в якій В. І. Вернадський для відродження держави в кризових умовах визначив необхідним вирішення трьох питань: 1) організація місцевої влади; 2) організація центральної влади; 3) боротьба із хабарництвом, «розкраданнями та годуваннями», що так руйнівно підриває будь-яку форму організації [1, с. 232].

Однією з вад організації місцевої влади вчений вбачав низьку участь місцевого населення в організації місцевої влади, призначення чиновників «згори». А побудову міцної місцевої влади – у розширенні повноважень органів місцевої влади, зокрема, шляхом децентралізації, хоча розширення компетенції місцевої влади Володимир Іванович розглядав у тісному зв'язку із розширенням автономії влади провінційної та формуванням федеративної держави. Сто років потому перед Україною все ще стоїть задача децентралізації публічної влади, хоча і доцільніше говорити не про широку, а про оптимальну децентралізацію, вироблення критеріїв якої має стати одним із післявоєнних завдань України.

Також важливим аспектом спостережень В. І. Вернадського є відзначення ролі місцевої влади у відновленні країни внаслідок

---

<sup>2</sup> Праця була опублікована в газеті «Донская речь» від 1 (14) грудня (№ 17), 4 (17) грудня (№ 19) 1919 року.

військових дій, адже «для відтворення життя місцева влада має бути сильною та міцною» [1, с. 235]. На жаль, це питання сьогодні набуло актуальності і для нашої країни, яка сьогодні не тільки відстоює свою державність, але й має розробляти план дій для післявоєнного відновлення. Вважаємо справедливим наукове спостереження Вернадського щодо ролі у цьому процесі органів місцевого самоврядування, які по-перше, найбільше обізнані із проблемами конкретних населених пунктів, а по-друге, найбільш зацікавлені у відновленні економіки, відбудові інфраструктури. Принаймні, саме до формування таких органів місцевого самоврядування має прагнути правова держава.

Відзначимо і судження В. І. Вернадського про необхідність залученості населення до вирішення питань місцевого значення. На думку вченого, місцеве населення має бути пов'язане із місцевою владою та нести за неї відповідальність, зокрема, маючи повноваження формувати відповідні органи та призначати посадових осіб. Водночас, навіть сучасне вітчизняне законодавство не встановлює ефективних механізмів локальної демократії, а також контролю територіальних громад за органами місцевого самоврядування, що робить ці інститути недієвими, а відповідні законодавчі положення декларативним.

Не оминув своєю увагою науковець і питання організаційної самостійності (місцева рада повинна отримати право обирати зі свого складу комітети або комісії, «які можуть мати і виконавчі функції» [1, с. 237]), а також фінансової автономії місцевого самоврядування (необхідність мати власні фінансові ресурси, право справляти податки та збори).

Володимир Іванович Вернадський як людина широких наукових поглядів, видатний вчений та мислитель, зробив значний вклад в розвиток майбутньої доктринальної основи інституту місцевого самоврядування. В його працях більше ніж столітньої давнини знаходимо ідею децентралізації публічної влади, необхідності розвитку місцевого самоврядування, забезпечення його організаційної та фінансової автономії, доцільності врахування культурних та інших особливостей регіонів для регіонального розвитку та ряд інших положень, які і сьогодні не втрачають своєї значущості для розбудови правової держави. Це свідчить про необхідність подальших досліджень та опрацювання наукової спадщини видатного вченого.

### **Список використаних джерел:**

1. Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1, кн. 2: Володимир Іванович Вернадський. Вибрані праці / НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського, Ін-т історії України, Коміс. НАН

України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського ; ред. кол.: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова), В. А. Смолій [та ін.]; уклад.: О. С. Онищенко, В. М. Даниленко, Л. А. Дубровіна [та ін.]. Київ, 2011. 584 с.

2. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства : монографія. Харків : Одісей, 2006. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-8>

**Недюха М. П.,**

*доктор філософських та юридичних наук, професор,  
професор кафедри публічного та приватного права  
Навчально-наукового гуманітарного інституту*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського  
м. Київ, Україна*

## **В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ ПРО НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ГЕОЛОГІЧНУ СИЛУ ТА СОЦІАЛЬНУ ФОРМУ БУТТЯ ЛЮДСТВА**

Оригінальна концепція науки, розроблена В. І. Вернадським, дозволяє розглядати науку як геологічну, історичну та соціальну силу водночас, що принципово змінює біосферу та життя людства, взаємодію людини, природи та Космосу, поглиблює єдність біосфери та людства. Наука постає світовим феноменом, що охоплює всю планету. Поява розуму і результату його діяльності – організації науки – найважливіший факт розвитку планети, який за своїми масштабами та результатами впливу набуває ознак соціальної форми руху матерії. Наука, за В. І. Вернадським, будучи створенням людини, має слугувати благу людства, перетворюючись у засіб його розвитку. При цьому зміст науки не має обмежуватися науковими теоріями, гіпотезами, моделями, створюваною картиною світу: живим її змістом є наукова діяльність заради досягнення істини, яка складається головним чином з наукових факторів та їх емпіричних узагальнень. Відповідно, наука – це соціальна діяльність, основу якої складає сила фактів, узагальнень і, звісно, людського розуму. В. І. Вернадський особливу увагу звертав на гуманістичний зміст науки, її роль у розв'язанні завдань людства, відповідальності вчених за застосування наукових відкриттів. Відповідно, гуманістична думка має спрямовувати